

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНІВ. ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. ЛАНДШАФТНЕ ПЛАНУВАННЯ

*Музиченко Ганна В'ячеславівна, д-р політичних наук, професор,
кафедра політичних наук Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Територіальне планування є сучасним інструментом забезпечення сталого розвитку регіонів, оскільки враховує три складові у їх взаємозв'язку та взаємозалежності: довкілля, населення та господарство.

Територіальне планування в Україні знаходиться в сфері впливу державної регіональної політики, є її провідним чинником, який впливає на інші процеси та сфери соціально-економічного та екологічного розвитку регіонів і окремих територій.

В Україні нормативно-правове регулювання планування розвитку територій характеризується фрагментарністю та суттєвою не інтегрованістю компонентів (соціально-економічне, стратегічне та власне територіальне планування), безсистемністю заходів та значними часовими проміжками між затвердженням і реалізацією положень взаємопов'язаних нормативно-правових актів. При цьому нормативно-правова база в Україні відрізняється своєю формальною сформованістю, хоча й потребує удосконалення, особливо у частині узгодженості стратегічного та територіального планування.

Безпосередньо питання територіального планування регулюють чотири Закони України: «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про генеральну схему планування території України» та «Про регулювання містобудівної діяльності». Водночас вплив на систему територіального планування в Україні здійснюють нормативно-правові акти з питань державної регіональної політики України, зокрема Закон України «Про засади державної регіональної політики» [2].

Відповідно до норм законодавства на регіональному рівні розробляються:

- схеми планування територій областей та регіонів, окремих їх частин;
- стратегії розвитку регіонів, плани заходів щодо їх реалізації;
- щорічні програми соціально-економічного розвитку регіонів;
- державні цільові програми щодо розвитку окремих територій, зокрема тих, що входять до складу європейських регіонів.

Суттєвою проблемою в Україні залишається певна неузгодженість стратегічного та територіального планування. З точки зору національного законодавства та практики управління вони є окремими аспектами державної регіональної політики, що мають різний зміст та регулюються різним

законодавством. Розроблення та реалізація стратегії регіонального розвитку та документів територіального планування (генеральні плани населених пунктів та регіональні схеми) між собою не пов'язані, хоча саме останні мають більш стратегічний характер, враховуючи строк їх реалізації та глибину перетворень, які в них закладаються. За таких обставин стратегії розвитку регіонів мають формальний характер і фактично не впливають на соціально-економічні та екологічні процеси, зокрема й на характер реформ. Досить низьким через це залишається рівень забезпеченості територій актуалізованою планувальною документацією, що стримує також інвестиційні процеси, визначення довгострокових перспектив розвитку, впровадження принципів зонування тощо.

Суттєвим недоліком у частині нормативно-правового регулювання у сфері територіального планування є ігнорування або недотримання норм і вимог чинного законодавства різноманітними суб'єктами, зокрема внаслідок корупційних зловживань. Такий стан речей призводить до суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку громад, дисбалансів територіального розвитку, що позначається на якості життя населення, посиленні загроз природних та техногенних катастроф, збільшення навантаження на довкілля, нераціонального природокористування, хаотичної, нерегульованої забудови тощо.

Крім того, чинна законодавча база з питань правового регулювання територіального планування в Україні потребує подальшої імплементації європейських принципів та підходів щодо регіонального розвитку. Особливо це стосується тієї частини законодавства, яка регулює розвиток прикордонних регіонів України.

Українські регіони Дунайської стратегії мають виключне географічне розташування і в адміністративному плані представлена чотирма областями України, частково розташованими в басейні річки Дунай: Одеська, Чернівецька, Івано-Франківська та Закарпатські області. Регіон має свою специфіку, яка обумовлена істотним природно-кліматичним та ландшафтним різноманіттям, неоднорідністю соціально-економічного розвитку, наявністю анклавів і складається з двох частин – Карпатської (Закарпатська, Чернівецька та Івано-Франківська області) та Одеська область. Все це визначає додаткові особливості планування розвитку цих регіонів та основі комплексного підходу і узгодженості пріоритетів, завдань та заходів в межах Дунайсько-Карпатського регіону. Ці особливості впливають на планування розвитку територій і мають враховуватися в його процесі.

Таке географічне розташування, соціально-економічні особливості та структура природно-ресурсного потенціалу української частини Дунайського регіону визначають специфіку планування, яка потребує врахування в усіх документах, що передбачають стратегічні перспективи розвитку територій. При цьому питання екологічного, соціодемографічного та економічного розвитку мають знаходити своє відображення у планувальній документації з відповідним акцентом та більш чітким визначенням планувальних перспектив на рівні

реалізації конкретних економічних проектів та комплексних програм розвитку. Суттєвим аспектом є розвиток регіонів на принципах збалансованості природокористування та сталого розвитку та врахування глобальних змін клімату, які впливають на стан ландшафтів та життєдіяльність населення.

Наведені характеристики вимагають для кожного регіону нові, унікальні підходи у плануванні з урахуванням реалізації Дунайської стратегії ЄС.

Узагальнено основний потенціал регіонів зосереджений у таких напрямках, що відповідають Дунайській стратегії ЄС:

- транскордонному співробітництві, зокрема у реалізації спільних проектів;
- транспорті та покращенні комунікацій і зв'язків;
- посиленні енергетичної самодостатності;
- сільському господарстві, зокрема органічному;
- розвитку природно-заповідного фонду у поєднанні з розвитком рекреації і туризму;
- прикордонній та громадській безпеці;
- покращенні планування загалом, зокрема завдяки використанню європейських принципів і підходів, просування реформ за підтримки європейської спільноти [1, с. 23].

Реалізація Стратегії ЄС для Дунайського регіону відкриває нові можливості для стратегічного планування розвитку територій, які входять до його української частини, з одного боку, а з іншого – висуває певні вимоги до процесу територіального планування розвитку української частини Дунайського регіону з урахуванням транскордонних і транснаціональних аспектів, в основу яких покладені плани розвитку загальноєвропейської інфраструктури, захисту довкілля та управління природними ресурсами, гарантування безпечних умов проживання для мешканців Дунайського макрорегіону, а також подолання регіональних диспропорцій розвитку в його межах.

Стратегічне планування розвитку українських регіонів, що входять до Дунайського басейну, має базуватися на наступних компонентах:

- узгоджених на міжнародному рівні планах розвитку Дунайського регіону та окремих його секторів економіки і життєдіяльності, обов'язково враховуючи при цьому міжнародні зобов'язання України, зафіксовані в міжнародних конвенціях і угодах, підписаних Україною та ратифікованих Верховною Радою України, які згідно чинного законодавства України вважаються його частиною;
- врахуванні власне положень Дунайської стратегії під час розроблення нових, оновлення або коригування чинних документів, які визначають стратегічний характер і завдання розвитку територій;
- на особливостях національного законодавства України, яке визначає засади державної регіональної політики України та принципи територіального планування як одного з найважливіших інструментів розвитку територій (регіонів та населених пунктів).

Аналіз документації, яка відображає рух України та перш за все, прикордонних регіонів Дунайського басейну, свідчить про неефективність державної регіональної політики щодо таких регіонів.

Серед найбільш очевидних прикладів можна назвати державну Програму комплексного розвитку Українського Придунав'я на 2004-2011 роки, яка спрямовувалася на вирішення актуальних проблем південної частини Одеської області. Проте ефект від реалізації цієї програми отриманий не був, більшість проблем не була вирішена.

Слід зазначити, що український уряд через деякий час вдруге звернув увагу на проблематику розвитку Українського Придунав'я, зокрема була схвалена Концепція Державної цільової регіональної програми розвитку Українського Придунав'я на 2014-2017 рр. проте розробка цього документу мала той же методологічний підхід, що й для попереднього документу 2004 року, зокрема у ньому були проігноровані питання територіального планування та забезпечення територій планувальною документацією для реалізації інвестиційних проектів. Окрім цього, як у 2004, так і у 2013 році розробка програми не ґрунтувалася та стратегічному цілісному баченні розвитку регіону. Хоча у 2013 році вже сформувалася сучасна система територіального планування в Україні з відповідними законодавчими вимогами [1].

Аналіз наявної планувальної документації для забезпечення інвестиційного розвитку територій станом на жовтень 2017 року свідчить про наявність таких схем планування територій в усіх чотирьох прикордонних областях Дунайського басейну, при цьому Івано-Франківська область затвердила такий документ лише у червні 2017 року, тоді як три інші області затвердили їх ще у 2004-2013 рр. Необхідно зазначити, що строк дії положень схем планування становить 20 років, тому такий часовий розбіг негативно відображається на планувальних перспективах цих областей як єдиної української частини Дунайської стратегії. Крім того, стало зрозуміло, що вона не відповідає перспективним завданням сталого розвитку територій.

Загалом планування розвитку територій України можна охарактеризувати як тривалий у часі і складний організаційно і технічно процес, у ході якого необхідно опрацювати значну кількість даних, актуалізувати топографо-геодезичну основу та сформулювати стратегічне бачення розвитку регіону за базовими та пріоритетними секторами розвитку на десятки років наперед. Разом з тим суттєвою стороною планування є прогноз змін щодо модернізації або трансформації основних компонентів – економіки, природокористування, системи розселення та демографічного розвитку, визначення їх напрямків з урахуванням ресурсної складової. При цьому процес планування потребує урахування міжнародного законодавства України та особливостей прикордонних територій, що входять до складу європейських регіонів, як-то Дунайський регіон. Стратегічним завданням комплексного бачення є наближення характеру внутрішнього планування розвитку територій в Україні до Дунайської стратегії та загалом до європейських принципів і підходів.

Список використаних джерел

1. Комплексне бачення участі України в реалізації стратегії ЄС для Дунайського регіону / Під заг. ред. І. В. Студеннікова. – Одеса, 2015. – 153 с.
2. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 року №156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

*Габрель Микола Михайлович, доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри архітектурного проектування,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ВИМОГИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОСТОРОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Актуальність. На сьогодні дослідження умов і чинників безпеки держав і народів знаходяться насамперед у полі зору військових, аналітиків і політологів. Існують спеціальні інституції, які вивчають різні аспекти війни і миру, зокрема Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру (SIPRI). В Україні також функціонують інститути вивчення проблем національної безпеки. Національна безпека стосується не лише проблеми війни і миру, а й екологічної; ресурсної, інформаційної та криміногенної безпеки, захисту духовних і культурних цінностей народу. На нині ці актуальні проблеми досліджуються переважно незалежно, хоч їх взаємозв'язки й гострота вимагають системного підходу та участі фахівців різних предметних сфер.

Зміцнення національної безпеки потребує удосконалення методології просторового аналізу й обґрунтування напрямів просторової організації й розвитку територіальних систем високого рівня ієрархії. Постають *завдання*: обґрунтувати модель для характеристики, аналізу й оцінки просторових ситуацій у геополітичному і національному вимірах безпеки; здійснити аналіз та дати оцінку просторової ситуації в Україні щодо загроз для держави; визначити вимоги і підходи просторової підтримки національної безпеки держави.

Виклад матеріалу. I. Теоретично-методологічні передумови аналізу загроз національній безпеці. Конфлікти й загрози з погляду на генезу класифікуємо на: ідеологічні; релігійні; етнічні; територіальні; економічні. В цілому можна виділити конфлікти цілей та умов.

З урахуванням моделі багатовимірного простору [1] чинники загроз національній безпеці доцільно поділити на:

1) **умови:** *природно-кліматичні* (клімат; рослинність; рельєф; геологічні умови; річкова мережа, водні перешкоди; ґрунти); *розміщення* (доступ до моря; організація кордонів; пов'язаність території); *геополітичні* (участь держави у міжнародних організаціях; підтримка міжнародних структур);

2) **функціональні:** *гуманітарні* (розвиток людини, демографічне відтворення, забезпечення потреб людини і суспільства); *економічні* (бюджет на оборону, валовий національний продукт, обсяги закордонної торгівлі, доступ до